

A műgyűjtők küldetése

Sors és példa

A Magyar Nemzeti Galéria augusztus 23-án zárt, áprilistól nyitva tartott „Sors és jelkép” című tárlatával az 1920-1990 közötti erdélyi magyar képzőművészet bemutatására vállalkozott. Szűcs György, a nagyszabású kiállítás főszervezője elmondta, hogy az erdélyi művészetet körülengő felszínes általánosítást – mely az európai kultúra elmaradott, mellékes ágának itéli – az a sajnálatos tény élteti, hogy meglepően keveset tudunk az egykor Magyarországhoz tartozó terület alkotóiról. Kiállításukkal ezt a homályos foltot igyekeztek megvilágítani, ezért is kölcsönöztek műtárgyakat a hazaiak mellett bőséges mennyiségben erdélyi és más romániai köz-, illetve magángyűjteményekből. Az erdélyi térség művészténeke európai színvonalát bizonyítandó: az 1920-as évek nagybányai szabadtéri (plein-air) hagyománytól a kortárs irányzatokig mutattak be fejezeteket a hét évtized törekvéseiből, legjellemzőbb témáiból és stílusáiból.

A németországi Freibergben élő erdélyi születésű orvos, *ifj. Böhm József* tizenhárom műalkotást kölcsönzött a kiállításra. A másodnemzedékes Böhm-gyűjtemény sokszínűségét érzékelteti, hogy a hetven év minden korszakában, a kiállítás szinte minden „fejezetében” képviselte egy-egy mű. Ebből is megállapítható, hogy a beszerzések során fontos törekvés volt az erdélyi képzőművészet átfogó ismerete. A Böhm család több évtizede tartó szor-

galmas önművelés során igen haladó és határozott véleményt alakított ki az erdélyi alkotók és műveik európai értékéről. Az 1960-as években történt első szerzeményezések óta a Böhm-kollekció a közép-európai művészetet tágan bemutató magyar műgyűjteménnyé fejlődött, a kezdeti elgondolás lényegi eleme azonban – az erdélyi művészet iránti elköteleződés – a mai napig megmaradt.

A Böhm-gyűjtemény – korai évek

Ahogy azt egy, az Erdélyi Művészetben megjelent (2002/4. sz.) Böhm-interjúból megtudhatjuk, a család apai ágon sváb, anyai részről viszont magyar származású. Őseiket a Rákóczi-szabadságharcot követően *Károlyi Sándor* gróf telepítette Szatmár környékére. *Id. Böhm József* édesapja a *Bánffy* grófok birtokán működött, egy kis kolozsi település, Válaszút állatorvosa volt. Ő és felesége, Erzsébet is Marosvásárhelyen végezték el az orvosi egyetemet. Az ottani professzorok a szakmai nevelés mellett fontosnak tartották, hogy hallgatóik a kultúra iránt is érdeklődjenek, így rendszeresen szerveztek iskolán kívüli programokat. Ezek keltették fel a házaspár művészeti érdeklődését is: festményeket vásároltak otthonuk díszítésére.

A műgyűjtés a családban – *Böhm* Erzsébet szavaival élve – nem tudatos döntés volt, hanem „csak úgy adódott”. Az 1960-as évek elején kezdődött el, amikor az akkor Szalacson élő fiatal házaspárt arról értesítették, hogy a férj Nagybányán élő nagybátyját koholt politikai vádak alapján letartóztatták. Az illető erdőmérökként dolgozott, és több festővel is – mint például a szabadidejében gyakran vadászó *Mikola* Andrással – jó kapcsolatot ápolt. Meghurcolása idején az otthonában kialakított jelentős képtárát árverésre bocsátották. A Böhm házaspár a hír hallatára Nagybányára utazott, hogy a gyűjtemény megmaradt részét megmentse a szétszóródástól. Így jutottak hozzá az első alkotásokhoz, melyet újabb és újabb vásárlások követtek. Erzsébet lugosi édesapjának – és az ő kiterjedt ismeretségi körének – köszönhetően mindig értesültek az elszegényedő, korábban tehetős családok eladó képeiről. Ebben az időszakban nem voltak még tisztában a művészet értékével, a kezdő gyűjtők tájékozatlanságával vásároltak. Főleg a nagybányai mestereket keresték, melyek akkoriban a legdivatosabbak és legismertebbek voltak a gyűjtők között. A művésztelep alapító tagjainak

Jakobovits Miklós: In memoriam II.

munkái azonban már nehezen voltak elérhetőek, így a plein-air hagyományokat követő úgynevezett kismesterektől (*Börtsök* Samutól, *Krizsán* Jánostól, *Mikola* Andrástól és másoktól) szereztek be néhány művet, de inkább a „neósok” műveit gyűjtötték. A mai árakhoz viszonyítva szinte fillérekért vásároltak jelentős képeket *Ziffer* Sándor, *Perlrott* Csaba Vilmos és *Nagy* Oszkár életművéből.

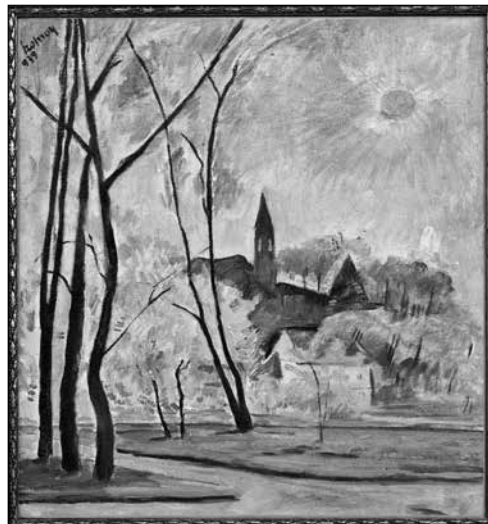
Nagyvárad és Kolozsvár

Böhmék 1971-ben Nagyváradra költöztek, ahol orvosként közel nyolcezer embert láttak el, így kiterjedt kapcsolatrendszerük alakult ki. József orvos lett *Macalik* Alfrédnek is, aki a festés mellett egy képzőművészeti magániskolát is működtetett. Beszélgetéseik egyre többször terelődtek a művészetre. Jó barátok lettek az örmény eredetű *Jakobovits* Miklós festőművésszel, a váradi kulturális élet egyik meghatározó szervezőjével és feleségével, a keramikusművész *Mártával* is. A városban több olyan műgyűjteményt ismertek meg, amely példaként szolgálhatott számukra. Ilyenek voltak például *Dáskál* István püspökhelyettesé, vagy *Tibor* Ernő festőművésze. *Murádin* Jenő rövidesen megjelenő „Erdélyi köz- és magángyűjtemények a huszadik században” című munkájában megjegyzi, hogy utóbbi múkincai között még *Rodin*-rajz is akadt.

Jakobovits Miklós a kortárs művészet felé terelgette a házaspár figyelmét. Ekkora már a fiatalabb *Böhm* Józsefben is kialakult a gyűjtőszenvédély, ő is kereste az eladó képeket. Kapcsolatainak és közvetlenségének köszönhetően többször is segítette szülei egy-egy vásárlását. Nagyváradon és Kolozsváron *Jakobovits* Miklós, *Jakobovits* Márta, *Macalik* Alfréd, *Nagy* Imre, *Mohy* Sándor, valamint *Nagy* Albert munkáiból szereztek meg többet is. A politika azonban egyre inkább megnehezítette nem csupán a műgyűjtést, hanem az életkörülményeket is. 1974-ben például törvényt hoztak arról, hogy minden magántulajdonban lévő műalkotást be kell jelenteni. A nyilvántartásba vétel egyben a Romániában való védetté nyilvánítást is jelentette. A Ceaușescu-korszak alatt, különösképpen a magyar értelmiséget helyezték fokozódó politikai nyomás alá. A szorító helyzet az ország elhagyására készítette a *Böhm* családot is. Az egyik fiuk, *Zsolt* a berni asztalitenisz Európa Bajnokságról nem tért vissza Romániába. Német bajnokként aztán közbenjárhatott az érdekükben, így családegyesítésre hivatkozva – a város egyik legmódosabb lakóházaként számon tartott nagyváradi otthonukért cserébe – kapták meg a kiutazási engedélyüket.

A gyűjtőkör szélesedése

1981-ben költöztek Németországba, ahol a beilleszkedéssel telt az első évek után, 1984-ben már képesek voltak jól jövedelmező orvosi ellátási jogot (praxist) vásárolni, így újra gyűjteni kezdhettek. A

Szolnay
Sándor: Park
templommal
(1939)

magyar piacot figyelték, budapesti árveréseken sikerült jó áron értékes képeket szerezni (egyebek mellett *Perlrott* Csaba Vilmos, *Nagy* István és *Ziffer* Sándor műveit).

Az évek múlásával ifj. *Böhm* József vette át a főszerepet a gyűjtemény gyarapításában. Kezdetben szüleihez hasonlóan ő is nagybányai műveket vásárolt, de amikor felszöktek a színvonalas művek árai, úgy döntött, hogy gyűjteményét nagybányairól erdélyire szélesíti. Rendszeresen hazalátogatott Erdélybe. *Jakobovits* és *Murádin* segítségével kolozsvári magyar alkotók (*Nagy* Albert, *Fülöp* Antal Andor, *Szolnay* Sándor) valamint az olasz apától és szerb anyától született, az ottani magyar művészeti körhöz tartozó *Tasso Marchini* művei mellett erdélyi szász alkotók munkáival is megismerkedett. A németországi *Gundelsheimben* működő erdélyi szász művészet múzeumát is felkereste, és sokat beszélgetett az intézmény igazgatójával, *Marius* Joachim *Tataruval*. Szász anyagát az ő segítségével sikerült összeállítania (*Mattis-Teutsch* János, *Hans* *Eder*, *Henri* *Nouveau*, *Fritz* *Kimm*, *Walter* *Widmann* művei kerültek ekkor a képtárába). Román művészekről csupán néhány munkát szerzett be, mivel inkább a kisebb-alkotásokat kereste-keresi.

Jakobovits az élő művészek jelentőségére is felhívta a figyelmét. Orvosként, művészeti tanulmányok nélkül azonban nehezen állapította meg, hogy kit érdemes gyűjteni a kortársak közül, ki az igazán jó festő? Ezért aztán alapos önképzésbe kezdett. Egyszer a Pradóban (Madrid) napokig ácsorgott *Jakobovits* csal a *Velázquez*-képek előtt, hogy megtanulja, megértse a festészet alapjait, lényegét. *Murádin* Jenő művészettörténész, *Jovián* György, *Lakner* László festőművészek és *Ingo* *Glass* szobrászművész útmutatásának is nagy szerepe van a gyűjtemény további alakulásában. *Jovián* György szerint a gyűjtő kötelessége, hogy saját kora alkotásait gyűjtse a maga környezetéből. Ifj. *Böhm* esetében ez jelenleg nem más, mint Szászország és Közép-Európa. Beszélgetéseik hatására szélesedett gyűjteménye közép-európaivá. *Lakner* László felhívta a figyelmét a volt keletnémet területek tehetséges, ám piaci értékelésükben még

Tasso Marchini festménye Fülöp Antalról (1933)

alábecsült, művészeire. Ennek hatására Eberhard Göschel, Michael Morgner, Hermann Glöckner, Max Uhlig művei is helyet kaptak gyűjteményében.

Ingo Glass a konstruktivizmus, geometrikus absztrakt irányokkal és művészekkel ismertette meg Böhmöt. A magyarok közül Konok Tamás, Maurer Dóra, Mengyán András, valamint a svájci konkrét művészet képviselője, Hans Jörg Glattfelder alkotásait ajánlotta figyelmébe. Böhm Jürgen Weichardttal is kapcsolatba került, aki műgyűjtőként kelet-európai művészekről (köztük magyaroktól is) komoly anyaggal büszkélkedhetett. Felajánlott Böhmnek egy válogatást, benne több kiváló cseh és szlovák grafikával. Ebből alakult ki mára a cseh és szlovák konstruktivista kollekciónak. Böhm jelenleg is határtalan lelkesedéssel tanulmányozza a geometrikus absztrakt művészet különböző irányzatait.

A gyűjtemény, mint láttuk, nem a magyar művészet egyik periférikus ágaként értelmezi az erdélyi művészetet. A térségben élő nemzetiségek képzőművészetét egy egységként, a maga sokszínűségében törekszik megmutatni. Ifj. Böhm József elkötelezett-

ségének jele, hogy Németországban és Magyarországon is újabb és újabb kiállítási lehetőségek után kutat. Freiberg, Altenburg, Berlin, Brüsszel, Budapest, Győr, Mosonmagyaróvár és Passau közönsége már megismerhette a gyűjteményt, illetve annak egyes részeit. Böhm a nyugat-európai képzőművészeti törekvéseket figyelemmel kísérő beszerzések mellett az erdélyi városokban születő műalkotásokra és a huszadik század második felének közép-európai avantgárd műveire is sokat áldoz. A gyűjtés számára értékmentés és identitásteremtés, melyekre erdélyi kisebbségiként erős igénye alakult ki, ami a németországi megtelepedés után még jobban felértékelődtek benne. Gyűjteményében a német művészet is meghatározó helyet kap, amellyel régi és új hazája előtt is tisztelget. Tevékenységével felkarolja a nyugati közönség számára – ismeretlensége miatt – egzotikusnak ható erdélyi művészetet és megteszi azt, amivel a művészettörténet-írás is tartozna: integrálja azt a XX. századi európai kultúrkörbe.

Nevelő Judit